

Oblici hrvatskoga jezika

Ham, Sanda

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, 1992, 4, 112 - 116**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:672940>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

NAPOKON "VELIKA GRAMATIKA"

Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak: **Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika.**

Nacrti za gramatiku,
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti,
Globus, Nakladni zavod, Zagreb 1991.

Godine 1969. zasnovan je projekt "velike gramatike" hrvatskoga književnog jezika, pod vodstvom akademika Ljudevita Jonkea, a u organizaciji Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku (danas: Zavod za hrvatski jezik) u Zagrebu. Nakon sedamaest godina, 1986. godine, predana su znanstvenoj ali i ostaloj zainteresiranoj javnosti na uporabu dva značajna sveska "nacrti za gramatiku": **Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku** Stjepana Babića i **Sintaksa hrvatskoga književnog jezika** Radoslava Katičića. Sveskom koji prikazujemo ovom prigodom zaokužuje se iscrpni gramatički opis hrvatskoga književnog jezika. Unutar korica ove knjige četiri su zasebne cjeline šestorice autora. Tematski su to povezana ali istovremeno samostalna djela, s jasnom jezikoslovnom osobnosti svakoga autora, pa stoga objavljujemo i četiri odijeljena prikaza.

Diana Stolac

POVIJESNI PREGLED HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

U gramatikama suvremenoga hrvatskoga književnog jezika povijesnojezične teme polako ali sigurno pronalaze svoje mjesto. Podsjetimo se samo posljednjih dviju tiskanih gramatika. **Gramatici hrvatskoga književnog jezika** (1979, 21990) Zavoda za hrvatski jezik dodan je odjeljak **Jezične**

promjene, dakle kratak prikaz povijesti jezika kao gramatičke strukture. **Gramatika hrvatskoga jezika** (1992) Stjepka Težaka i Stjepana Babića u uvodu, pak, na nekoliko stranica upućuje osnovnoškolce u **Povijest hrvatskoga književnog jezika.**

Ipak, do ove, Akademijine, gramatike nije bilo iscrpna prikaza povijesti književnog jezika kao nezaobilazna sadržaja u shvaćanju procesa u suvremenome književnom jeziku. A upravo je tako u "nacrtu velike gramatike" koncipiran **Povijesni pregled hrvatskoga književnog jezika** autora Milana Moguša. Pojašnjava to u Predgovoru Radoslav Katičić kada kaže da je hrvatski književni jezik "bitno određen ne samo uporabno nego upravo i povijesno", da mu "u osobinama ustrojstva svugdje prosijavaju povijesni slojevi pa se i njegova pojavnost samo tako može doista razumjeti".

U povijesni nas pregled Moguš uvodi iznošenjem osnovnih činjenica nužnih za povijesno proučavanje jezika, iskazanih autorovim prepoznatljivim jezgrovitim stilom (posebice je to bilo vidljivo u njegovu neveliku ali za proučavatelje povijesti jezika nezaobilaznu **Fonološkom razvoju hrvatskoga jezika** iz 1971. g.). Na nepune četiri stranice Uvoda objašnjena je nužnost proučavanja jezičnih mijena, sama njihova bit, definirani su središnji pojmovi (npr. povijest jezika, povijest književnog jezika, povijest standardnog jezika, jezična evolucija, historijska gramatika itd.) a priložen je i shematski prikaz raspada južnoslavenskog prajezika.

Za što kvalitetniji prikaz pregleda hrvatskoga književnog jezika od prvih pisanih spomenika do suvremene uporabe obavljena je periodizacija. Moguš građu analizira kroz dva razdoblja: predstandardno i standardno, a svako se razdoblje može još podijeliti u tri veća vremenska odsjeka.

Prvi period unutar predstandardnog razdoblja obuhvaća pismenost i književnost hrvatskoga srednjovjekovlja, odnosno vrijeme od 9/10. do 15. stoljeća. Počeci pismenosti Hrvata na ovim prostorima vezani su uz latinski jezik i latinska

će tradicija ostati značajnim dijelom kulturne baštine Hrvata. Slavenska je pak pismenost bila u kontekstu velike ćirilometodske zadaće stvaranja obrednih knjiga nakon pokršćavanja. Središnja je vrijednost tekstova liturgijske namjene, ali sve značajnijima postaju i svjetovni tekstovi. Jezik je onih prvih crkvenoslavenski hrvatske redakcije, dok je oznaka neliturgijskih tekstova čakavština, manjim dijelom i štokavština. Pisma toga perioda jesu glagoljica i ćirilica, a od sredine 14. stoljeća i latinica. U prvi se period naše pismenosti smješta i početak tiska u Hrvata. Latinica je, pak, kao konačan grafijski izbor već znak sljedećega perioda.

Drugi period obuhvaća jezični izraz 16. stoljeća, kada se kao osnovica jezika hrvatske književnosti pored čakavskog i štokavskog uključuje i kajkavsko narječje. Formirale su se dvije književne *koine*: jedna na sjeveru hrvatskih zemalja (prisutna u djelima i protestantizma i katoličke obnove), druga na jugu (u antologijskim djelima renesansne književnosti). Kraj ovoga perioda obilježava prvi tiskani rječnik hrvatskoga jezika: **Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum: latinae, italicae, germanicae, dalmaticae et ungaricae** Šibenčanina Fausta Vrančića iz 1595. godine.

Trećem predstandardnom periodu pripada jezik od početka 17. do sredine 18. stoljeća, a započinje ga tiskanje prve hrvatske gramatike: **Institutio linguae illyricae illiriduo** Pažanina Bartola Kašića iz 1604. godine. Kašićeva je gramatika opis onih književnih stilizacija koje su se u hrvatskoj književnosti razvile prvenstveno na čakavskoj i štokavskoj osnovici. Vrančićev rječnik i Kašićeva gramatika prvi su korak u definiranju hrvatskoga standardnog jezika. U ovome se periodu književna štokavština širila na područja ostalih dvaju narječja. Također je značajna djelatnost ozaljskoga kruga, odnosno ideja o zajedničkom višedijalekatski stiliziranom književnom jeziku. Gramatički opis (posredno) nudi Juraj Križanić (**Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku**), a leksička je građa sabrana u rječniku Ivana

Belostenca (**Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatum aerarium / Gazophylacium illyrico-latinum**). Za kajkavsku je leksikografiju najznačajniji **Dikcionar ili reči slovenske z vekšega vkup zebrane** Jurja Habdelića.

Predstandardno je razdoblje tako završilo s postojanjem dvaju književnih jezika u Hrvata: novoškavskim većinskim i kajkavskim manjinskim. U standardno razdoblje ne ulaze, dakle, književnojezični tipovi prethodnih perioda: crkvenoslavenski hrvatske redakcije, čakavski prvih spomenika i renesansne književnosti, niti hibridni trodijalektni tip ozaljskoga kruga.

Prvi period standardnog razdoblja, odnosno četvrti period u cjelokupnom razvoju hrvatskoga književnog jezika, jest vrijeme od sredine 18. stoljeća do hrvatskog narodnog preporoda. Obilježava ga iznadregionalnost hrvatske standardne novoštokavštine. Komunikacija nije poremećena, premda još nije izvršen konačan izbor između ikavskog i ijekavskog izgovora, niti između (u osnovi) dvaju grafijskih latiničkih sustava. U ovome periodu valja spomenuti značajnu jezikoslovnju djelatnost u Slavoniji, što je iskaz posebne brige za kodifikacijom književnoga izraza. Rad pravopisne komisije u Zadru 1820. g. govori o pokušaju uklanjanja razlika između dalmatinske i dubrovačke grafije, odnosno o značajnom koraku ka grafijskoj unifikaciji. Također se u to vrijeme smješta važan datum u jezičnoj i kulturnoj povijesti Hrvata: prvi tiskani kompletan prijevod **Biblije** Matije Petra Katančića iz 1831. godine. Djela, pak, nastala u ovome periodu na kajkavštini, pisana su "dobrim kajkavskim standardnim jezikom".

Drugi standardni period (a peti u razvoju hrvatskoga književnog jezika) jest od hrvatskog narodnog preporoda do konca 19. stoljeća. Obilježava ga prihvaćanje štokavštine kao osnovice književnoga jezika, konačno uređenje latiničke grafije za hrvatski jezik te djelatnost filoloških škola s različitim jezičnoteorijskim koncepcijama. Da bi se ostvario za-

jednički jezik Trojednice, valjalo je izvršiti izbor između dvaju hrvatskih književnih jezika: većinskog štokavskog i manjinskog kajkavskog. Izborom štokavskog još nije bilo sve završeno, jer prethodni period nije riješio ikavsko-ijekavsko dvojstvo. Prijelazno je rješenje tzv. rogato ě, koje ipak pokazuje orijentaciju iliraca: ije-kavski izgovor. Drugu polovicu 19. stoljeća označio je rad riječke, zadarske i zagrebačke filološke škole, a potkraj stoljeća nastupa nova generacija filologa - hrvatski vukovci. U 20. stoljeće ulazi se upravo s jezikoslovnim radovima hrvatskih vukovaca: gramatikom, rječnikom, prapovisom i nizom jezičnih savjetnika.

Suvremena uporaba hrvatskoga književnog jezika pripada šestom razdoblju naslovljenom kao standardni jezik 20. stoljeća. Autor nas upoznaje s pogledima na književni jezik u našem stoljeću i otklanja mnoge dvojbe i nejasnoće, naročito glede nazivlja hrvatski književni jezik i hrvatski ili srpski jezik. U tom kontekstu Moguš na kraju kaže: "U ovom je pregledu opisana povijest zapadne varijante novoštokavštine, odnosno hrvatskoga književnog jezika. Povijest te varijante, zajedno s cijelim povijesnim razvojem drugih dviju književnih stilizacija hrvatskih dijalekata i međusobnih odnosa svih triju, određuje i u potpunosti legitimiraju standardni jezik Hrvata i svih drugih koji su imali i imaju udjela u njihovu kulturnu životu" (str. 59).

Na kraju valja spomenuti da je u vrijeme izlaženja ove gramatike iz tiska na Hrvatskoj televiziji prikazan edukativni ciklus od deset emisija **Povijest hrvatskoga književnog jezika** autora Milana Moguša. Emisije su koncipirane prema u ovoj gramatici iznesenoj periodizaciji, uz neke tematske cjeline (npr. o povijesti hrvatskoga tiska, razvoju latiničke grafije u Hrvata i sl.). Autoru je uspjelo koristiti se televizijom kao medijem koji može, za razliku od knjige koja je pred nama, pružiti gledateljima sliku i zvuk. Stoga je ovaj ciklus emisija izuzetno uspjelo oživotvorenje **Povijesnoga pregleda hrvatskog jezika**, uvodnoga teksta velike Akademijine gramatike.

Marija Turk

FONETIKA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Pojam fonetike odnosi se na tri srodna tematska kruga. U najširem je smislu fonetika znanost o govoru koja bi se zbog razlikovnosti prema ostalim područjima mogla zvati lalologija. U ovome svome značenju fonetika korespondira s lingvistikom sukladno odnosu jezik / govor, sustav / realizacija. U svome užem značenju fonetika je disciplina čiji je predmet cjelokupni signalizacijski dio govorne komunikacije i procesi izvanjezičnih oznakovanja govorom. U najužem značenju fonetiku poimamo kao lingvističku disciplinu koja se bavi govornom signalizacijom teksta. U tom je značenju fonetika pomoćna disciplina fonologije kao dijela lingvistike.

U nacrtu gramatike **Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika** u poglavlju **Fonetika hrvatskoga književnog jezika** (62-376) Ivo Škarić tretira fonetiku kao znanstvenu disciplinu u jednom središnjem značenju: razmatra se jezična signalizacija i kompleksni parajezični i govorni medij. Premda naslovljena **Fonetika hrvatskoga književnog jezika**, ova je fonetika u svome najvećem dijelu opća fonetika. Tako koncipirana - osim što doprinosi razumijevanju govora kao opće čovjekove kompetencije - ona doprinosi boljem shvaćanju određenog jezika. Ipak odabrani naslov poglavlja opravdava pristup predmetu: (1) govorno se ponašanje ilustrira primjerima govora na hrvatskome književnom jeziku i (2) govorno se ponašanje ujednačeno opisuje pravogovornim elementima koje fonologija zanemaruje ako nisu distinktivni. Primjerice /f/ je u asimilacijski neutralnom položaju [f] [frula], [grof] i [F] ispred zvučnih suglasnika [groFga]/[grof ga]. U asimilacijski neutralnom položaju /s/ je [s] [snaga], [osam], [nos]; ispred /č/ je [š] [vašće] (/vas će/); [z] ispred zvučnih suglasnika [nozbi]

(/nos bi/) ili [ø] ispred /s/ [noəsi] (/nos si/) itd.

Fonetika hrvatskoga književnog jezika strukturirana je u tri dijela. U prvom, uvodnom, dijelu (61-85) određuje se narav govora kao posebno kompleksno i komunikacijsko ponašanje. Nadalje, definiraju se pojmovi **glas** i **tekst** kao temeljna dihotomija: dva različita istodobna komunikacijska lanca koji su u govoru međusobno višestruko povezani i usklađeni. Glas je oblikovanje poruke posebnim govornim znakovima. Tekst (korespondentan Saussureovu pojmu **parole**) dio je govora u kojem je poruka oblikovana jezičnim znakovljem, konvencionalnim simbolima. Potom se definiraju govorni znakovi i govorne funkcije i konačno uspostavlja odnos između fonetike (lingvističke fonetike) i fonologije.

U drugom, najposežnijem, dijelu (87-280) tretira se govorna signalizacija kao izvanjski dio priopćajnog procesa koji podrazumijeva već oblikovane poruke. Signalizacijski dio obuhvaća odašiljanje, kretanje i prihvaćanje govornih signala. Odašiljanjem govornih signala bave se dva potpoglavlja: opis pokreta tijela tijekom izgovaranja i opis znakova koji rezultiraju tim pokretom. Radi razumijevanja tjelesnih pokreta opisuje se anatomija organa koji sudjeluju u izgovaranju: živčani sustav (mozak, psihoneurološki procesi) i izvršni organi (respiratorni, fonatorni i artikulatorni), te usklađenost govornih pokreta. Drugo se potpoglavlje bavi izgovorom glasnika. (Glasnik se ovdje rabi u značenju najmanjeg odsječka koji se može hotimično, što znači nadzirano i ponovljivo, dodavati, ispuštati i zamjenjivati. Glasnik je širi pojam od fonema: on predstavlja svaki najmanji odsječak bez obzira na distinktivnost, dok je fonem samo razlikovni odsječak.) Izloženi su izgovorni oblici, opisana mjesta i načini izgovora (zvonkost, napetost, otvor i obujam). Prema artikulacijskom kriteriju glasnici su razvrstani

u nekoliko tipova (nepokretni, pokretni, klizni, prekidni, zatvorni, poluzatvorni, treptajni). Poglavlje o prihvaćanju govornih signala inicirano je temeljitim opisom akustičnih pojmova. Tako se definiraju pojmovi zvuk, titraj, frekvencija i valna dužina, jakost zvuka, složeni zvučnici, spektar, harmonični i šumni spektralni sustav, oktava, dinamične osobine zvuka, promjene zvuka. Govori se zatim o akustičkim napravama koje se koriste u eksperimentalnoj fonetici (filtri, rezonatori, sonografi). Nakon općeg akustičkog dijela slijedi poglavlje o govornim znakovima. U tom se dijelu povezuje artikulacijski s akustičkim aspektom izgovora: govori se o nastanku zvuka u govornim organima i o zvučnim osobinama govora (spektralni oblik, spektralni sustav, promjene zvuka u vremenu, trajanje, jakost, ton).

Poglavlje o primanju govora podijeljeno je u dva dijela. Prvi dio govori o izvanlušnom, a drugi o slušnom primanju govora. Prvi je dio iniciran deskripcijom izvanlušnih govornih osjetila. Kinestetski, taktilni, gustativni, vizualni, olfaktorni osjeti oblikuju izvanlušnu sliku glasnika. U dijelu koji se bavi slušnim poimanjem razmatraju se najprije anatomsko-fiziološki i psihološki sadržaji: sluh, uho, fiziologija slušanja, slušanje (glasnoća, zamjećivanje učestalosti titraja, određivanje mjesta izgovora zvuka, identificiranje zvuka i govornih oblika, govorne predodžbe i govorne osjetilne slike).

Treći dio *Fonetike* (281-359) razmatra govor kao složenost, razloživu na mnogovrsne sastavnice i dijelove koji se nižu u vremenu. Razloživost na okomitoj osi prepoznatljiva je u istodobnim slojevima, a na vodoravnoj u uzastopnim člancima (segmentima). Razlikovnost unutar svakog sloja čini opozicijsku, paradigmatičku, selekcijsku ili asocijativnu dimenziju. Članci se u nizu međusobno povezuju tvoreći kontrastne, kombinacijske ili sintagmatske veze. Govorni su članci: cjeloviti govor ili diskurs, odlomak, rečenica, intonacijska jedinica, slog i glasnik. Dva su govorna sloja: glas i tekst.

Glas čine posebni govorni znakovi, a tekst jezični znakovi. Podslojevi su teksta nizovi fonema, prozodija riječi i prozodija rečenica, a podslojevi glasa izražajnost i govorni krik. Govornim je slojevima posvećen prvi dio ovog poglavlja, a člancima drugi dio. U prvome se dijelu govori o glasovnim slojevima, tj. o sloju izražajnosti i o sloju krika, posebno se tretira deskripcija njihovih prozodijskih sredstava (ton i intonacija, glasnoća i naglasak, boja glasa, spektralni sustav, stanke, govorna brzina, ritam, govorne modulacije, način izgovora glasnika). Radi ekonomičnosti opis je tekstualnih slojeva prezentiran zajedno s opisom članaka u tim slojevima jer značajke tekstualnih slojeva proizlaze iz svojstava njihovih članaka. Kod opisa fonemskog sloja potanko se iznose mogućnosti povezivanja, te pozicijske varijante koje su rezultat adaptacija i asimilacija. Ovome je dijelu priložen popis fonema, razmjerna učestalost pojedinog fonema (u %) i pozicijskih ostvaraja u standardnom jeziku. Potom je riječ o slobodnim varijantama, patološki uvjetovanim varijantama, izgovornim pogreškama, stilističkim izgovornim varijantama (fonostilemima). Poglavlje završava prezentiranjem slojeva unutarnjih razlikovnih obilježja.

Snalaženje u ovoj multidisciplinarnoj građi olakšava Kazalo s raščlambom od 935 obrađenih strukturalnih sastavnica i Kazalo pojmova. Konačno valja istaknuti kvalitetnu tehničku opremu ovoga dijela knjige. Naime, ovaj prilog sadrži 203 vizualne ilustracije: slike, crteže, grafikone i tablice.

Razaznatljivo je kako je Škarić ovim dijelom na bitno drugačiji način raspravio problematiku prisutnu u "tradicionalnoj gramatici". Zaključujući ovaj prikaz mogli bismo citirati akademika Radoslava Katičića, urednika ovog izdanja, te reći kako je **Fonetika hrvatskoga književnog jezika** pionirski rad "jer tako utemeljenog i podrobnog prikaza glasova, zvukova i govornih pokreta u našoj gramatičkoj literaturi još nema."

Dodajmo još i ovo: ova je tematska cjelina zbog svoje problemske zgusnutosti i interdisciplinarnosti vrlo zahtjevna spram čitatelja. Ta se zahtjevnost očituje u potrebi prethodne informiranosti čitatelja, naravno lingvističkoj, ali i mnogo više informiranosti o temeljnim znanjima iz nelingvističkih disciplina, primjerice akustike, anatomije, fiziologije, psihologije, teorije informacije itd. Iako zahtjevna, ova će tematska cjelina biti nezaobilazna prvenstveno za one koji se bave problemima govora kao zasebne opće čovjekove sposobnosti i kao potencijalnog kulturnog čina. Bit će ona korisna i za uskostručni krug onih koji se bave anomalijama i patologijom govorenja i slušanja, ali isto tako i za one koje zanima jezik jer cjelovito i produbljeno poimanje jezika pretpostavlja i razumijevanje njegove realizacije.

I konačno, ovaj bi prikaz dakako bio nepotpun kad tematsku cjelinu o kojoj je riječ ne bismo sagledali u kontekstu cijele knjige. Ne umanjujući vrijednost prikazanog priloga, moguće je postaviti nekoliko načelnih pitanja.

1. Je li fonetici mjesto u gramatici? (Gramatika opisuje prvenstveno morfološku i sintaktičku jezičnu razinu.)

Doduše, odabrani glavni naslov opravdava uvrštenje fonetike, ali ne i konačna realizacija projekta "velika gramatika", ako pod gramatikom podrazumijevamo ono što ona jest.

2. Prihvati li se "tradicionalna" koncepcija gramatike koja uključuje i opis razine izraza, nameće se pitanje očitog nesrazmjera: fonetika (razina govora) obuhvaća u ovome svesku 42% teksta, a fonologija (razina jezika) s (lingvističkom) fonetikom i morfologijom ni 10% teksta.

U predgovoru se knjige eksplicira da su prilozi šestorice autora, koji su ušli među korice jedne knjige tvoreći svojevrstnu tematsku cjelinu, ipak ostali "samostalna djela, svako zamišljeno i izvedeno za se". Na osnovi izloženog moguća je konstatacija: **Fonetika hrvatskoga književnog jezika** trebala je ostati izdvojeno, autorsko djelo.

Lada Badurina

FONOLOGIJA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Fonologija hrvatskoga književnog jezika autora Dalibora Brozovića treći je dio prve knjige velike gramatike. Taj pak dio sačinjavaju četiri cjeline: **Uvod, Pismo, Glasovi hrvatskoga književnog jezika te Fonemika.**

U **Uvodu** su objašnjeni osnovni pojmovi i naznačen je odnos između fonetike i fonologije. Time je najavljen suodnos tih dviju disciplina pa ni kasnije Brozovićevo upućivanje na **Fonetiku hrvatskoga književnog jezika** Ive Škarića, koja u knjizi i prethodi njegovoj **Fonologiji**, nimalo više ne iznenađuje. Uostalom upravo to povezivanje **Fonetike i Fonologije** gramatiku, usprkos većem broju autora i mnogim neujednačenostima u sadržaju, pristupu i opsegu pojedinih sastavnih dijelova, čini konzistentnijom i prihvatljivijom, a spomenuta dva njezina dijela prirodno povezuje. Fonologija je nadalje suprotstavljena ostalim jezičnim disciplinama: posebice je zanimljivo, iako je ostalo tek u naznakama, objašnjenje morfonologije; odnosi s morfologijom, tvorbom riječi i sintaksom prikazani su na temelju opreke njihovih jedinica (jedinica izgovora i gramatičkih jedinica). Naposljetku, najavljena je i fonostilistička tematika o kojoj će znatno više riječi biti u četvrtom dijelu.

Pojmovi **pismo, grafija, grafem, slovo, jednoslov, dvoslov, abeceda** u središtu su zanimanja poglavlja **Pismo**, inače drugog dijela Brozovićeve **Fonologije**. U njemu čitamo i o dvjema jezičnim disciplinama, grafemici i ortografiji ili pravopisu, a zabilježeni su i neki grafijski problemi (poglavito uporaba dvoslova za bilježenje nekih fonema).

Treća je cjelina naslovljena **Glasovi hrvatskoga književnog jezika**. Razvijajući misao o fonemu i stavljajući ga u opreku s fonom (glasom) Brozović nastoji ustanoviti sustav fonova hrvatskoga knji-

ževnog jezika, neslogotvornih i slogotvornih. Iskazujući pak različitosti fonetskog i fonološkog sustava hrvatskoga književnog jezika (najuočljivijom je činjenica postojanja znatno većeg broja fonova u odnosu na broj fonema) autor uspijeva zorno prikazati i odnos među tim dvjema jedinicama i pripadajućim im disciplinama, fonetikom i fonologijom.

Četvrti dio, **Fonemika**, donosi najviše novosti i zasigurno je i najzanimljiviji. Konačno, u njemu je riječ o fonološkom sustavu hrvatskoga književnog jezika, o minimalnim parovima te o statusu pojedinih fonema u tom sustavu. Svakako treba istaći po prvi put sačinjen popis minimalnih parova za sve suglasničke foneme, a to je niz šest stotina takvih parova, ali i razmatranja o statusu pojedinih fonema (*/c/, /č/, /ʒ/, /č/, /ʒ/, /r/, /r/, /r/, /r/*). Recimo zasada samo toliko da Brozović u hrvatskom fonološkom sustavu utvrđuje sedam samoglasničkih i dvadeset i pet suglasničkih, dakle trideset i dva fonema, što je novost u našoj fonološkoj teoriji. Nadalje, naznačene su i neke ortografske i ortoepske osobitosti te posebice stilske mogućnosti pojedinih fonetskih ostvaraja (primjerice dvosložnog izgovora grafemskog slijeda *ije*).

Kao glavne bi se odlike Brozovićeve teksta mogle navesti sustavnost u izlaganju i razumljivost te jasnoća i postupnost u iznošenju građe. Za ilustraciju neka posluži određenje za fonologiju temeljnog pojma, pojma **fonema**. Naime u sedamnaestom paragrafu definira Brozović **fonem** kao našu predodžbu o nekom "glasu uopće" (str. 397), kao što je uostalom i u **Uvodu** istaknuto da se fonologija bavi jedinicama izgovora (glasom, slogom i izgovornom cjelinom) (str. 383). Objašnjavanje fonema glasom, ili prešućivanje razlike između tih dviju kategorija, vjerojatno će zbuniti u lingvistiku već upućena čitatelja, ali će biti i način da se onom neupućenom malo potom objasni nov i nepoznat pojam. Nasuprot tome u trideset i petom je paragrafu fonem određen kao fonološka jedinica i samim time kao činjenica jezika (str. 417),

a termin je "glas" u trećem poglavlju **Fonologije** zamijenjen jednoznačnim pa time i preciznijim terminom "fon" (str. 398). Polazišno tumačenje nije time dovedeno u pitanje: ono je jednostavno evoluiralo i od jedne pojednostavljene interpretacije izraslo u znanstveno potpuno prihvatljivo određenje.

Polazeći od osnovnih postavki, već općeprihvaćenih definicija temeljnih pojmova fonologije Brozović uspostavlja vlastitu znanstvenu misao. Osobito je to uočljivo prilikom utvrđivanja fonološkog inventara te razglabanja o fonološkom statusu pojedinih fonema. Navest ćemo tek tri primjera: foneme /ʒ/ i /r/ te diftonški fonem /ijē/.

Već letimičan pogled na minimalne parove suglasničkih fonova može nas navesti da posumnjamo u status fonema /ʒ/ u hrvatskome jeziku. Naime izrazi u kojima se taj fonem javlja mahom su turcizmi pa je pitanje koliko su i kako te riječi uklopljene u leksik hrvatskoga jezičnog standarda. Ta nam činjenica dopušta da o fonemu /ʒ/ razmišljamo na nov način, štoviše i da posumnjamo u njegovo postojanje u hrvatskom fonološkom sustavu. U tom je kontekstu svakako prihvatljivo kasnije Brozovićevo pisanje o različitim slojevima rječničkog blaga pa stoga i o nejednakoj prikladnosti pojedinih riječi za tvorbu minimalnih parova. Slijedom toga možemo se složiti s određenjem fonema /ʒ/ kao rubnog fonema koji se poglavito i javlja u rubnom dijelu hrvatskoga leksika.

Nešto je drukčija situacija s fonemom /r/. Kako su minimalni parovi dani posebno za suglasnike a posebno za slogotvorne foneme, u opreku nisu došli /r/ i /r̥/, pa se opravdano može postaviti pitanje nije li [r̥] samo alofonska realizacija fonema /r/. Razmatrajući potom odnos upravo tih dvaju fonema Brozović ipak bilježi jedan minimalni par: to je već dobro znani /istro/ (V jd. imenice Istra) ~ /istr̥o/ (ptcp. glagola istri). I ne dovodeći u pitanje načelo "jednom fonem, uvijek fonem" ipak moramo zamijetiti da je u najvećem broju primjera, pa i u ovom netom spomenutom, slogotvorni izgovor

/r̥/ fakultativan (razlikovnost je stoga posljedicom konteksta a ne nazočnosti jedinica /r/ i /r̥/), što nam i daje za pravo da zaključimo kako status fonema /r̥/ u našem sustavu i nije čvrst. To uostalom potvrđuje i hrvatska latinička grafija koja za oba fonema ima jedan znak, r, i zarana je odustala od posebna označavanja samoglasnog /r̥/ (r̥), ali i jezična svijest prosječna lingvistički neobrazovana govornika.

Nedvojbeno je ipak najveća novost koju Brozović donosi u svojoj **Fonologiji**, naznake čega smo čitali već i u njegovu tekstu enciklopedijskog separata o jeziku (D. Brozović, P. Ivić, **Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski**, JLZ "M. Krleža", Zagreb 1988, str. 106. i d.), interpretacija refleksa takozvanog jata. Dajući dvoglasniku (diftonogu) [ijē] status fonema /ijē/ učinjene su mnoge izmjene: u hrvatski je fonološki sustav uveden jedan (i jedini) diftong, time je povećan broj slogotvornih fonema, a i ukupan broj fonema hrvatskoga standardnog jezika. Koliko god možemo razmatrati ugrožava li takva diftonška interpretacija slijeda /ije/ stabilnost sustava (jedini diftong, nema svoga kratkog parnjaka, ograničene je distribucije), i suprotstavljati joj morfonološko tumačenje problema jata govoreći o morfonemu /ě/ i njegovim alomorfonskim realizacijama [ije], [je], [e], [i], ipak je upravo taj diftonški pristup otvorio put ortoepskoj interpretaciji slijeda /ije/. Naime dok je jednosložan izgovor činjenicom ortoepskog uzusa (uostalom otuda i brojni i česti problemi s ortografskom normom koja, ne slijedeći ortoepski uzus, propisuje pisanje slijeda **lje**), ortoepska bi norma istom u diftonškoj interpretaciji, po autorovu sudu, imala naći teorijsku potvrdu. Dvosložni izgovor ostaje time slobodan za stilsku uporabu, nezaoobilazno sredstvo pjesničkog jezika (metrika), ali i činjenica ograničena broja leksikaliziranih pojava (dvije, prije i sl.) te nekih dijalektalnih govora.

Nemoguće je, napokon, pišući o poglavlju o fonologiji u velikoj gramatici hrvatskoga književnog jezika ne zamijetiti

nepreciznost inače neprimjereno duga naslova njezine prve knjige: **Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika**. Čak ako se opravdanje i potraži u Brozovićevo navodu da se naziv "glas" uz druga značenja upotrebljava i kao "sinonim za termin fonem" (str. 397), valja odmah dodati i nastavak te rečenice: "za što nije dobar već zbog višeznačnosti". Slijedi da gramatika svojim naslovom prešućuje jedan svoj itekako bitan dio.

Na kraju možemo samo zažaliti što **Fonologija hrvatskoga književnog jezika** nije popraćena kazalom pojmova, pa i preglednim kazalom koje bi olakšalo snalaženje u tekstu (to se uostalom može zamjeriti i drugim cjelinama ove knjige, osim Škarićevoj **Fonetici**).

Sanda Ham

OBLICI HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

1. Autori su dijela o morfologiji (naslovljenom: **Oblici hrvatskoga književnog jezika, morfologija**): Slavko Pavešić, Stjepko Težak i Stjepan Babić.

Tri su autora pa su i tri autorske cjeline.

Slavko je Pavešić napisao uvodni dio, opisao riječ, vrste riječi, imenice i deklinaciju imenica a-vrste. Njegov je posao nastavio Stjepko Težak opisujući imenice e-vrste, i-vrste, pridjeve. Stjepan je Babić autorom opisa zamjenica, brojeva, glagola, nepromjenljivih vrsta riječi.

Različiti autori znače i različitost u pristupima i kriterijima pri opisu. O tome Radoslav Katičić, autor predgovora ovoga dijela **Nacrta za gramatiku**, govori: "Svaki od tih priloga ovorne svesku ostaje sòm za se autorsko djelo i svaki je pisac odgovoran za obradu i prikaz svoje materije. Među njima ne treba tražiti potpune sukladnosti i sklada u gledanju na pojedina pitanja i u odgovorima što ih daju na njih jer su to često znanstveni problemi o ko-

jima na današnjem stupnju spoznaje i naj-pozvaniji stručnjaci mogu suditi različito. Ipak iz svih tih priloga izbija cjelovit jezikoslovni nazor kakav je u nas, u zagrebačkoj sredini, prevladao kada se snovala "velika gramatika"... u tome jest pravo jedinstvo svega ovoga rada..." (str. 12)

Iako se ove riječi Radoslava Katičića odnose na cijelu "veliku gramatiku", one pojašnjavaju i suodnos autorskih cjelina, različitosti u interpretaciji i kriterijima koji se mogu iščitati i u **Morfologiji**. Ali kako je već rečeno, isti je jezikoslovni nazor ono što sve tri autorske cjeline povezuju u jednu.

2. Izvori su morfološkoga opisa u primjerima iz hrvatske književnosti i znanstvenih tekstova. Ti se primjeri citiraju, a cilj im nije samo ilustrirati kakvu tvrdnju; načinom je izlaganja i opisom primjera čitateljstvu rečeno da ova **Morfologija** polazi od jezika književnosti i opisujući ga opisuje morfološku strukturu hrvatskoga jezika. Na taj je način pokazano da morfološki opis nastaje iz stvarnoga jezika, a ne kako je češće bivalo: jezik je imao pratiti kakvu morfološku strukturu njemu nenaravnu! Konkretnim primjerom rečeno:

U jednoj je od gramatika¹ opisana konjugacija pasivnih glagolskih vremena:
"... pluskvamperfekt: bijah/bjeh bio hvaljen..."

... kondicional drugi: bio bih bio hvaljen..."

... prilog sadašnji: budući hvaljen..."

U **Morfologiji** se o istom tom pitanju progovara nešto drukčije, a pozivajući se na primjere iz izvora: "U građi za ovaj rad nije se našla ni jedan potvrda participa pasivnoga povezana s pluskvamperfektom, kondicionalom II. i s participom - budući, a nije ni vjerojatno da se takvi oblici upotrebljavaju." (str. 719)

Takvih bi se primjera dalo još navoditi, ali bi se tada ovaj rad pretvorio u kritiku ranije tiskanih gramatika, a to mu svakako nije ciljem.

Gdjegod zatreba, autori kazuju (i opet primjerom) može li se kakav morfološki oblik smatrati oblikom standar-

dnoga jezika ili samo oblikom književnoumjetničkog jezika. Na taj je način ukazano na jezik književnosti kao uzor standardnome jeziku, ali je pokazana i granica između standarda i književnoumjetničkog jezika:

"...Zamjenice normalno nemaju stupnjevanja kao što ga nemaju ni odnosni pridjevi, ali kao što se oni u prenesenom značenju ipak stupnjuju, tako se iznimno stupnjuju i posvojne zamjenice:

Ona je i dalje njegova, najnjegovija. (Z. Majdak, Pazi tako da ostanem nevina, 121) Ja imam svoj jezik /I unutar njega još mojiji. (M. Slaviček, Moj jezik...)" (str. 662)

"...pa nije potrebno priložima pripisivati ni djelomičnu promjenljivost. Nije to potrebno ni za ovakve iznimne primjere:... Treći onda zaključuje da će ubuduće biti još takovije i onakovije... (P. Pavličić, Zagrebački odrezak, 1985, 165)."

3. Narav je *Morfologije* opisana; znanstvena je ovo gramatika, ali autori češće kazuju i normativni stav prema pojedinim morfološkim oblicima. Oni oblici koji ne mogu biti standardnima opisani su kao hrvatski arhaizmi, oblici dijalekta ili oblici koji ne pripadaju hrvatskome jeziku, bilo standardnom, bilo kojem drugom njegovom pojavnom obliku:

"U knjigama tiskanim prije 1900. godine mogu se naći i oblici s nastavkom -ah, koji će iz pjesničkih razloga Matoš i kasnije iskoristiti... U suvremenom književnom jeziku taj se oblik više ne upotrebljava." (str. 514)

"Isto značenje kao ovakav, takav, onakav imaju i zamjenice ovakov, takov, onakov i ovaki, taki, onaki, ali su stilski obilježene, prve kao starinske, druge kao dijalekatne." (str. 657)

"Napomena: Izuzevši apostata i kateheta, za hrvatski je književni jezik značajnija upotreba tih imenica s likovima a-vrste: aristokrat, demokrat, diplomat itd." (str. 571) Normativne preporuke i napomene nisu ništa neobičnoga u kakvoj opisnoj gramatici (barem ne u našoj tradiciji) a u našem su jezičnom trenutku i dobrodošle jer se najčešće odnose na

one jezične pogreške koje su danas obične i česte.

4. U ovome se prikazu neće govoriti o svim dijelovima **Morfologije**. Građi će se prići izborom premda bi o cijeloj valjalo pisati; opširno će se govoriti o onim dijelovima koji se mogu smatrati novima (bilo pristupom, bilo rezultatom) a u odnosu na ranije tiskane morfološke opise našega jezika. Ono što snažnije razlikuje ovu morfologiju od ostalih (a što nije i jedino), kriteriji su kojima se pristupa podjeli riječi na vrste i opisi glagolskih vrsta i razreda.

5. Opis je glagolskih vrsta i razreda nešto modificiran i po tome nov u tradiciji naših gramatika.

Jezikoslovna je literatura češće progovarala o pitanju glagolskih vrsta, o kriterijima kojima se može pristupiti podjeli i o opravdanosti i neopravdanosti tih kriterija. O tome je i autor podjele u **Morfologiji**, Stjepan Babić, govorio u nekim svojim ranijim radovima², a ta je podjela i uvedena u **Tvorbu riječi**³. Time je mogućnost njene konkretne primjene potvrđena i prije no što je zauzela svoje "službeno" mjesto u **Morfologiji**.

Nova je podjela jednostavnija i preglednija (a time i praktičnija) od one starije. Sadrži šest vrsta a samo se prva i peta dijele na razrede; prva na sedam, a peta na četiri. Starija je podjela imala sedam vrsta, a neparne su se vrste dijelile na razrede. Sedmu su vrstu činili glagoli: "...koji se ne daju svrstati ni u jednu od šest navedenih vrsta"⁴

Nova podjela ne poznaje "glagolskih ostataka"!

¹ Gramatika hrvatskoga književnog jezika, Zagreb 1990, str. 156.

² Stjepan Babić: O podjeli glagola na vrste, Jezik, 27, Zagreb 1980, str. 139-144.

³ Stjepan Babić: Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, Zagreb 1986.

⁴ Gramatika hrvatskoga književnog jezika,

Kriteriji koji su autora rukovodili pri izradbi ove podjele pojašnjeni su u njegovu već citiranu radu⁵, pa na ovome mjestu ne treba opširnije govoriti o njima. Ipak treba pripomenuti da se prednost daje kriteriju infinitivnoga završetka u glagola i to kao nadređenom kriteriju, pa se svi glagoli razvrstavaju prema infinitivnom završetku i tvorbi prezenta.

Na taj je način lik podjele drugačiji nego ranije, a glagoli su razvrstani na nov način u vrste i razrede i to tako da su i vrste i razredi modificirani.

Shematski prikazano, nova podjela sadrži sljedeće vrste i razrede:

- I. vrsta (korijenska)
 1. razred: (-Vsti i -nijeti) bosti, donijeti
 2. razred: (-Ksti) grepsti, crpsti
 3. razred: (-ći) peći, sjeći
 4. razred: (-reti, -rijeti, -rti) vreti, mrijeti, trti
 5. razred: (-uti i ostali na -(j)eti) čuti, umjeti
 6. razred: (-iti) biti, miti
 7. razred: (-ati) dati, prati
 - II. vrsta (-nuti) dignuti, pokrenuti
 - III. vrsta (-jeti, -ljeti, -njeti) vidjeti, boljeti, crvenjeti
 - IV. vrsta: (-iti) nositi, bodriti
 - V. vrsta: (-ati)
 1. razred (prezent -im) klečati, vrištati
 2. razred (prezent -em) pljuvati, davati
 3. razred (prezent -jem) micati, klešati
 4. razred (prezent -am) ribati, glasati
 - VI. vrsta (-ovati, -evati, -avati) kupovati, kraljevati
- Uz svaku se glagolsku vrstu daje i podatak o broju glagola koji im pripada; o brojnosti pojedine vrste i o plodnosti/neploidnosti njene tvorbe.

6. Tradicijska je gramatika, razvrstavajući riječi, prednost uvijek davala morfološkom kriteriju. Tako se riječi dijele na promjenljive i nepromjenljive, a unutar te podjele riječi se razvrstavaju po svome leksičko-semantičkom značenju. Takva podjela riječi ne izdvaja kao vrstu riječi.

6.1. Suvremenija gramatika osnovnim kriterijem pri podjeli smatra leksičko značenje riječi. Riječi se dijele na autosemantične (s punim pojmovnim značenjem) i sinsemantične (one koje nemaju pojmovnoga značenja nego samo odošajnoga, gramatičkoga). Autosemantične se i sinsemantične riječi dijele prema morfološkom kriteriju na promjenljive i nepromjenljive. U one promjenljive svrstavaju se i prilozi, a riječi se izdvajaju kao vrsta riječi ali ih se naziva i modalnim riječima.

Autosemantične se riječi dijele na statične i dinamične, a osim po značenju, dinamične se riječi razlikuju od statičnih konjugacijom. Osnovne su morfološke kategorije u statičnih riječi deklinacija i/ili komparacija.

6.2. U ovoj su **Morfologiji** predložene dvije osnovne, različite podjele, a zavisno o tome kojim kriterijima pristupamo leksiku. Kriteriji su semantičko-lexički i morfološki, a kao nov kriterij (nov u odnosu na prikazane podjele u 6. i 6.1.) uveden je tvorbeni kriterij.

I "stari" se kriteriji primjenjuju drukčije nego što je opisano u 6. i 6.1. pa su i rezultati razvrstavanja drukčiji.

Prvim se razvrstavanjem riječi dijele na pet skupina i deset vrsta, a napomena je da su kriteriji samo leksičko-semantički:

Prva skupina: imenice, glagoli, pridjevi, prilozi

Kriterij: biti nazivom za pojedine pojave vanjskoga i unutrašnjega svijeta
Druga skupina: brojevi

Kriterij: biti nazivom kvantitativnih pojmova do kojih se dolazi brojenjem riječi prve skupine

Treća skupina: zamjenice

Kriterij: ne biti nazivom za pojedinu pojavu, nego samo upućivati na nju

⁵ Vidi bilješku 2.

Četvrta skupina: prijedlozi, veznici, riječce ili čestice

Kriterij: ne biti nazivom za pojam, te riječi nemaju svoga sadržaja, ali se odnose na sadržaj riječi s kojom su povezane

Peta skupina: usklici

Kriterij: nemati misaonoga sadržaja, to nisu riječi u pravome smislu, izraz su osjećajnih stanja ili oponašanja zvukova.

Podjela je na vrste riječi dijelom ove osnovne leksičko-semantičke podjele, u vezi je s njom, izlazi iz nje i naslanja se na nju.

Kriteriji se primjenjuju hijerarhijski i predstavljeni su dvočanim izborom, od šireg do sve užega kriterija.

Najšire i nadređeno značenje od kojega se polazi pri razvrstavanju predstavljeno je oprekom: imati logički smisao/ne imati logički smisao.

Riječi s logičkim smislom prave su riječi, a one bez logičkoga smisla - usklici. Prave se riječi dijele u dvije vrste: znače poseban pojam/ne znače poseban pojam. One koje znače poseban pojam punoznačne su, autosemantične riječi, a dijele se na vrste prema kriteriju: biti ime pojmu (nazivne riječi)/ne biti ime pojmu (zamjenice). Nazivne se riječi dijele na one koje imenuju pojmove brojenja (brojevi)/one koje ne imenuju pojmove brojenja, imenuju pojave. Riječi koje imenuju pojave dijele se na dvije vrste: imenice, nazivi za samostalne pojave/riječi koje nisu nazivi za samostalne pojave. Ta se druga skupina dijeli prema kriteriju: znače prilike i okolnosti (prilozi)/ne znače prilike i okolnosti. Riječi koje ne znače prilike i okolnosti znače: dinamičke osobine - glagoli/ ne znače dinamičke osobine, nego statičke - pridjevi.

Istim se načinom dijele i one prave riječi koje ne znače neki poseban pojam, gramatičke, sinsemantične riječi.

Sve se one dijele u dvije vrste: znače vezu među pojmovima/ne znače vezu među pojmovima - riječce. Riječi koje znače vezu među pojmovima dijele se na prijedloge i veznike prema tome

jesu li vezane uz određene oblike - prijedlozi, ili nisu vezane uz neki određeni oblik - veznici.

6.2.1. Morfološko razvrstavanje polazi od nepromjenljivih i promjenljivih vrsta riječi.

Promjenljivost / nepromjenljivost najviši je kriterij a uži su kriteriji različiti. U nepromjenljivih je riječi to tvorbeni kriterij pa se one dijele na tvorbene i netvorbene. Tvorbene se riječi dijele prema načinu tvorbe i to tvorenice sufiksacijom, prefiksacijom, slaganjem i preobrazbom.

U promjenljivih je riječi nadređeni kriterij deklinacija/nedeklinacija (konjugacija). Konjugacijskim se riječima smatraju glagoli, a deklinacijskim riječima pripadaju one s jednofonemskim, višefonemskim i supletivnim padežnim morfemima.

6.3. Prikazanoj morfološkoj podjeli i sam autor pripisuje nedostatke pa se u **Morfologiji** riječi opisuju razvrstane onako kako je to u tradicijskim gramatikama. Rezultat leksičko-semantičnog razvrstavanja ne odstupa u mnogome od tradicijskih podjela, iako se kriteriji primjenjuju drukčije i na suvremen način.

Odstupanje je u tome što se usklici ne smatraju pravim riječima, riječce su prikazane kao vrsta riječi, a prilozi se smatraju nepromjenljivom vrstom riječi (a njihovi "komparativi i superlativi" nastali su od istih komparativa i superlativa pridjeva!). Modalne se riječi i ne spominju kao mogućnost pri razvrstavanju iako ranije tiskane gramatike (a i jezikoslovna literatura) o tome govore!

Kao kriterij se razvrstavanja padežnih riječi morfološke kategorije roda i komparacije ne uzimaju kao relevantne, a ti bi kriteriji mogli biti produktivni i praktični: padežne se riječi mogu razlikovati i po tome imaju li stalni rod (imenice) ili ga nemaju (zamjenice i pridjevi); riječi bez stalnoga roda razlikuju se po tome imaju li komparaciju ili je nemaju.

Iako niti ovim kriterijima ne možemo dobiti strogo razgraničenu podjelu (niti su sve zamjenice "trorodne" niti svi pridjevi imaju komparaciju), taj je krite-

rij relevantan barem koliko i kriterij fonemskog sastava nastavačnoga morfema.

Sintaktički kriterij nije opisan kao mogući kriterij pri razvrstavanju, ali je moguć. Iako to nije neposredno rečeno, sintaktički je kriterij sadržan u leksičko-semantičkom razvrstavanju sinsemantičnih vrsta riječi; one su zapravo opisane prema svojim funkcijama u rečenici. Riječice su opisane kao mogući modifikatori rečeničnog ustrojstva, veznici i prijedlozi kao riječi koje znače vezu među riječima; prijedlozi su vezani uz određene vrste riječi i njihove padežne oblike, a veznici uz riječi bez obzira na vrstu i oblik!

Ovih nekoliko usputnih napomena ne treba shvatiti kao kritičke primjedbe, one su samo prilog autorovoj misli: "...da je i za riječi... nemoguće naći jedan klasiifikacijski kriterij koji bi savršeno funkcionirao i omogućavao razvrstavanje riječi u strogo razrganičene skupove bez izuzetaka..." (str. 477)

7. Ovaj rad nije niti približno pokazao i prikazao sve ono novo što nam donosi **Morfologija**. Za to bi trebalo napisati niz opširijih studija, jer je narav **Morfologije** takva: ona ostavlja mjesta za osobna promišljanja o jeziku, a češće ima lik znanstvene rasprave negoli jednoznačne jezikoznanstvene ideje.

Autori se ne ustručavaju navoditi i misli suprotne svojim, ali uvijek dajući i svoje mišljenje. Time je više no u jednoj gramatici pokazano da nam o jeziku valja misliti i to ne misliti kao o nizu zadanih vrijednosti koje već unaprijed postoje.

Ovaj rad nije prikazao niti ono što nam je već bilo poznato, ono što smo u ranijim gramatikama mogli pročitati. Ali i to je ovdje ponešto drukčije ispisano: opširnije, gramatički je opis iscrpniji negoli u kakvoj drugoj gramatici.

Ova **Morfologija** ima i lošijih strana: gdjegdje je neprecizna u interpretaciji jezične zbilje, o nekim se relevantnim morfološkim kategorijama u nekih vrsta riječi ne govori na odgovarajući način; puna se pozornost obraća kontekstualnoj odredbi nekih oblika riječi pa i samih vrsta

riječi, ali se pri tome sintaktički kriterij i ne spominje...

Ali kako cilj ovome prikazu nije kritički nego samo informativni, to i gornje primjedbe treba shvatiti u kontekstu mišljenja autora predgovora ove gramatike: "...pojedina pitanja često su znanstveni problemi o kojima na današnjem stupnju spoznaje i najpozvaniji stručnjaci mogu suditi različito..." (str. 12)

Ova **Morfologija** svakako znači korak naprijed u odnosu na tradiciju i pomak u razvitku jezikoznanstvene misli u nas.

Iva Lukežić

"RJEČNIK" LABINSKOG GOVORA

Marijan Milevoj; Gonan po nase, rječnik labinskog govora, Pula 1992.

Početakom je ljeta u samostalnoj autorovoj nakladi i potporom brojnih sponzora izišla iz tiska knjiga s naslovom GONAN PO NASE, **rječnik labinskog govora** Marijana Milevoja, dugogodišnjeg novinara u "Glasu Istre".

Sadržaj i struktura te knjige od 375 stranica ne mogu se jednoznačno podvesti pod leksikografiju, što se može zaključiti već iz pregleda dijelova knjige i njihovog opsega: **Uvod** (5-8), **Besedi** (9-272), **Šćorice** (275-308), **Kanconi ot srca** (311-342), **Štote besedi** (345-351), **Sommario** (353-355), **Zusammenfassung** (356-358), **Summary** (359-361), popis **Glavni sponzori** (363-367), **Literatura** (369-370), **Suradnici** (371). Iako, doista, glavni dio knjige zauzimlje rječnik (Besedi), u njoj su još šale i anegdote (Šćorice), poslovice, uzrečice i fraze (Štote besedi), izbor pjesama ispjevanih labinskom čakavicom/cakavicom (Kanconi ot srca), a usto je knjiga opremljena i uvodnim autorovim tekstom, te indeksima i sažecima uobičajenim u opremi znanstvenih djela.